

Zgodba okrog prvega triglavskega zavetišča na Prodih

Kako je nastajala današnja Planika

Besedilo: Tone Strojín

Fotografija in risbi: arhiv Planinskega vestnika

Minilo je 130 let od prvega zavetišča pod vrhom Triglava. Čeprav so bile prve planinske kočice v Triglavskem pogorju pri Jezerih, na Utah in na Velem polju morda prve planinske stavbe v naših Alpah, so bile postavljene že pred domnevno prvim pristopom na Triglav 26. 8. 1778. Niso bile namenjene samo planinstvu. Postaviti jih je dal Karl Zois, slavní botanik, brat barona Žige Zoisa, med drugim za prenočevanje med botaničnimi ekskurzijami. Zanimivih alpskih cvetlic v bližini

obeh koč res ni manjkalo. Sam baron Žiga Zois¹ jih v pismu Valentinu Vodniku leta 1795, v katerem mu sporoča o načrtovanem obisku grofa Hohenwarta v Bohinju, omenja kot botanične kočice.

V posredni zvezi s kočami je bil obisk Valentina Vodnika leta 1795, ko je z družbo hodil po južnem delu Triglavskega pogorja. Gorska narava je v njem prebudila pesniško ustvarjalnost. Zanosna oda Vršac – svojo družbo pri koči pri Sedmerih jezerih je presenetil z osebno recitacijo – je po-

Prva kočica pod Triglavom, "Triglavski dom" na Prodih (risal: Edo Deržaj)

zneje vzbudila živahno polemiko, ali je bil Valentin Vodnik res kdaj tudi na Velikem Triglavu ali Velikem bogu,² kot je Triglav v pismu Vodniku poimenoval Žiga Zois, ko se mu je zahvalil za spremstvo grofa Hohenwarta. Začuda na veliko so se o Vrščacu kot vrhu razpisali najslavnejši gorniki svojega časa (npr. Fran Oražen, dr. Josip Ciril Oblak, dr. Henrik Tuma) in dokazovali svoje z imeni, legami in skicami. Naj je bilo tako ali drugače, danes je znano, da Vodnik na samem vrhu Triglava ni bil nikoli, da pa je oda Vrščac namenjena Velikemu bogu, kot je Triglav omenil v odi, in velja za eno najlepših hvalnic našega alpskega sveta.

Triglavski tempelj

Predmet našega razmišljanja je preprosta kamnita kočica Triglavskih prijateljev in somišljenikov iz Društva prijateljev gora iz Ljubljane, ki je bila postavljena slabih sto let pozneje. Lega stavbe pod Triglavom je prav tako spodbudila živahna razmišljanja ob imenu Triglavski prijatelj. Kar vemo za imenoslovje ožjega triglavskega območja, je bilo za kraj, kjer je bila postavljena kočica, znano ime Ledine ali pa Prodi. Razgled od tam je veličasten. Zaradi nadmorske višine 2404 metre so pod tem stojiščem vsi vrhovi, ki iz Bohinja prevzemajo občudovalca. Od Ledin se strmina stopnjevito spušča, najprej na zeleno Velo polje in nato še nižje, v bohinjsko kotlino, zavito v megleno tančico. Ves ta pogled obroblyajo spodnje Bohinjske gore, ki so nižje od mesta našega opazovanja. Nad Ledinami strmo kipi v nebo Triglav in s svojima grebenoma, ki se končujeta v Malem Triglavu (2725 m) in Rjavcu (2568 m), oklepa veličasten gorski kot, ki mu v vseh naših Alpah zlepa ni enakega.

Zaradi take lege in simbolnosti Triglava, ki izvira še iz mitološkega razumevanja boga starih Slovanov, je skromna stavba dobila neskromni atribut Triglavski tempelj. Triglavski prijatelji tega izraza v ohranjenih dokumentih niso poznali, pač pa se je izraz Triglavski dom pojavil v časopisu Laibacher Tagblatt št. 191 dne 22. avgusta 1872 skupaj s slovenskim imenom Triglavski tempelj v oklepaju. Čeprav za nemški izraz Dom tempelj ni ustrezen prevod, je edina logična razlaga, da so hoteli prostor, na katerem je stala kočica, označiti kot naravni tempelj, oltar ali žrtvenik na južnem

Triglavski dom (Triglavski tempelj)

pobočju Triglava. V tem pomenu je izvor imena Triglavski tempelj razlagal dr. Dušan Kermauner.³

Pomembnejša od poimenovanja je bila graditev kočice na Ledinah. V popotnih pismih, konkretno v spisu Na Triglav,⁴ Kadilnik omenja novo kočico na Ledinah. Urednik in pisec knjige o Kadilniku je prav na tem mestu pripisal opombo, da »je to kočica, za katero je po Kadilnikovi trditvi neki tamkajšnji kaplan (tj. Ivan Žan, op. T. S.) zbiral denar in je tudi Kadilnik zanj daroval precejšnjo vsoto«. Ta zelo primitivna stavba, ki so jo zgradili domačini, se je kmalu porušila; na njenem mestu pa je leta 1877 nemško planinsko društvo sezidalo kočico Marije Terezije.

Kadilnik je torej vedel za srednjeveškega kaplana, morda ga je osebno kdaj srečal, saj so se triglavski popotniki navadno ustavljali pri njem v Srednji vasi. Pomembna je Kadilnikova opazka, da so to kočico postavili domačini in da so vanjo vložili denar tudi Slovenci – ne le Kadilnik, temveč tudi ljudje, ki jih je avstrijska oblast na silo hotela narediti za »svoje«. Alfons Pavich pl. Pfauenthal je bil po hrvaških virih po rodu Poljičanec, ki se je od-tujil in v Zadru opravljal pomembno dolžnosti cesarsko-kraljevega namestnika za Dalmacijo, vendar se je v njegovih žilah le čutila slovenska kri. Da nanjo ni pozabil, priča njegova monografija o Mosoru (v hrvaščini, nemščini in italijanščini). Naklonjen je bil tudi Slovenskemu planinskemu društvu, ko je za Aljaževo Triglavsko kočico podaril

vezan Österreichischer Touristen Zeitung in tri Pernhartove triglavske panorame ter poklonil marmornato ploščo v spomin Marka Pernharta, ki je vdelana v greben blizu vrha Triglava. Planinski vestnik se je za ta darila v številki 8/9 leta 1907 prijatelju in ljubitelju naših planin iskreno zahvalil. Sicer pa Alfons Pavich tudi kot gornik ni bil kdor-sibodi. Iz Debeljakove kronike Triglava je razvidno, da je šel menda v spremstvu Jožeta Škantarja – Šesta, nadelovalca prvih triglavskih poti, že 7. 8. 1865 prvič na Triglav. Zaradi slabega vremena mu ni uspelo priti na vrh. Kdo ve, če se ni možema že takrat porodila zamisel, pa tudi dogovor za zbiranje denarja za skromno zavetišče pod Triglavom?

Pavich se je 17. 8. 1871 v spremstvu Giovannija Bolleta (Janez Bole, op. p.) in starejšega Jožeta Škantarja – Šesta spet povzpel na Triglav. Šest mu je povedal, da bi za 50 goldinarjev zgradil zavetišče na Prodih pod Triglavom.

Poziv za zbiranje denarja za zavetišče je prvič že dve leti prej objavil Laibacher Tagblatt in nato vnovič v številki 181 z dne 11. 8. 1870, v kateri je kot mesto zbiranja denarja navedena znana knjigarna Kleinmayer–Bamberg⁵ v Ljubljani.

Na Pavichevo pobudo se je torej zbirala potrebna vsota, delo je bilo zaupano Škantarjema – očetu in sinu. Kakor je akcijo na ljubljanski strani ljubiteljev gora vodil Alfons Pavich, tako jo je z bohinjske, t. i. slovenske strani usmerjal in vodil Ivan Žan. Viri navajajo, da je za nošnjo desk plačeval po 3 goldinarje in ga je zavetišče nemalo stalo.

Ko je bila tudi nova pot na Triglav zgrajena, med priznanji za zasluge pri zbiranju denarja in graditvi zavetišča celo Laibacher Zeitung št. 193 z dne 24. avgusta 1871 ni pozabil omeniti kaplana Žana, ki »kaže neutrudljivo vneto za to podjetje«. Med darovalci se moramo spomniti tudi Ljubljancana Fidelija Terpinca, Bleiweisovega znanca, in še posebno na prispevek Frana Kadilnika.

Kočico sta torej za 50 goldinarjev zgradila Škantarja, oče in sin. Zgrajena je bila v mesecu dni in odprta 8. septembra 1871. Mala kamnita stavba je bila pokrita s škodlami, zidovi pa od zunaj podprti z nasutim kamenjem. Nekaj klopi, miza, odprto ognjišče in preprost pograd, to je izpolnjevalo notranjost.

Zaradi razpusta Triglavskih prijateljev ni bilo nikogar, ki bi vzdrževal vremenskim vplivom izpo-

stavljeno kočico na Ledinah. Viri navajajo, da je bila že leta 1875 neuporabna. Prenočevalo se je na Velem polju ali v Zgornji Krmi. Tega leta je bil Fran Kadilnik spet na triglavski turi, prenočil je v Zgornji Krmi in kočice na Ledinah ne omenja. Če bi bila kočica še uporabna, Kadilnik ne bi imel razloga, da v njej ne bi prenočeval, saj bi mu bil vrh bolj pri roki kot Zgornja Krma.

Ker je družba Triglavski prijatelji že pred poldrugim letom razpadla, se je obnove lotila ljubljanska Sektion Krain, ki je bila ustanovljena leto dni prej, t.j. 1874. V njej so bili pretežno isti ljudje kot v že omenjenem Društvu prijateljev gora, ki so se že leta 1871 zbirali »pri Štrajzelnu« (Blumenstöckel). Kranjska sekcija je prvo leto delovanja štela 50 članov, naslednje leto pa že 72.⁶ Omenjeno poročilo navaja, da je Triglavhütte leta 1877 ostala brez denarne pomoči DÖAV, na katero se je v začetku naslonila kot ena izmed sekcij. Tistega leta, t.j. 1877, pa se je na triglavskem področju mudil prof. dr. Johannes Frischauf. Obšel je Komno, prehodil dolino Triglavskih jezer in obiskal Triglav. Ker je kočica kranjske sekcije leta 1877 že propadla, sekcija pa v delu stagnirala, se je sklenil pri avstrijskem turistovskem društvu (ÖTC) sam pozanimati za to, da bi prevzel obnovo kočice. Lastnica prostora je bila Kranjska industrijska družba (KID). Poštar iz Bohinjske Bistrice Tomaž Zupanec, sicer član že razpadle družine Triglavskih prijateljev, je v imenu prof. dr. J. Frischaufa izposloval dovoljenje za graditev kočice in sečnjo lesa pri svetu KID, prof. Frischauf pa je svoje načrte za obnovo kočice posredoval ÖTC (Jaher, ÖTC 1880–1881).

Od kočice Marije Terezije do Planike

Leta 1878 je kranjsko kočico DÖAV na Ledinah prodalo ÖTC (poročilo kranjske sekcije DÖAV, str. 8). Prodajo je v imenu DÖAV za 350 goldinarjev opravil Otto Bamberg. Čeprav je bila kočica na Ledinah, ki jo je obnovila kranjska sekcija DÖAV, stara komaj dve leti, so jo vremenske razmere hudo načenjale. Za ÖTC sta popravilo izvedla oče Jožef in sin Lovrenc Škantar. Stala je na istem mestu kot prejšnja. Merila je 4,98 krat 3,90 metra in bila grajena iz priročnega materiala. Vnovično

odprtje je bilo septembra istega leta ob skromni udeležbi. Alpine Chronik ÖTC za leto 1880/81 navaja, da je varuh koč postal Gregor Rabič iz Mojstrane. Pristojbina za prenočišče je bila en goldinar, za člane nemških planinskih organizacij ÖTC in DÖAV pa polovična. Slovesno odprtje koč Marije Terezije je bilo 3. avgusta 1880.

S to prodajo in obnovo je ÖTC obvladalo ožje triglavsko področje, posebno ker je na Frischaufovo pobudo in ob njegovi pomoči zgradilo novo koč na Utah. To je bila brunarica mer 5,7 krat 4,85 metra z dostopoma iz Komne in čez Ovčarjio tudi prek Komarče. Slovesno odprtje koč na Utah, ki je dobila ime Erzherzog Franz Ferdinand Hütte, je bilo 1. avgusta 1880. Obe koči sta prišli v upravo DÖAV šele leta 1903. Ker se je tudi na novo ustanovljena primorska sekcija nemškega planinskega društva v Trstu, ki se je po združitvi nemškega in avstrijskega društva v DÖAV preimenovala v Sektion Küstenland des DÖAV, ukvarjala z načrti za planinsko koč na Logu, je dejavnost konkurenčnega ÖTC in soseda tržaške podružnice DÖAV na novo vzpodbudila dejavnost kranjske sekcije DÖAV v Ljubljani, ki je bila na novo ustanovljena novembra leta 1881. Na čelo je stopil Karel Deschmann in bil predsednik do smrti leta 1889. Sekcija Küstenland je svojo koč na Logu slovesno odprla 10. julija 1880. Zaradi odmeva, ki jo je imela Baumbachova pesnitev o Zlatorogu, se je preimenovala v Baumbachhütte. Ker je tržaška sekcija s to koč in novimi vzponi prek Zadnjice in čez Skok »obvladala« zahodno triglavsko področje, ÖTC pa južno, se je kranjska sekcija lotila vzhodne strani.

Medtem je koč Marije Terezije leta 1885 spet postala neuporabna, njenega skrbnika Gregorja Rabiča pa je od ÖTC »prevzela« kranjska sekcija DÖAV. Že konec poletja 1886 je bila dograjena nova koč kranjske sekcije na izstopu iz doline Kot, skozi katero so že prej nadelali stezo. Koč je merila 8 krat 3,9 metra, v višino pa 4,15 metra. 15 delavcev je pod vodstvom Gregorja Rabiča delalo dva meseca. Da bi konkurirala ÖTC, je kranjska sekcija poskrbela za svoj dostop na Triglav. Nova pot je tekla pod Malim Triglavom čez skalnato področje nad Zelenim snegom na greben med Malim in Velikim Triglavom. Zaradi snega, ki se je

Deschmannova koč (risal: Edo Deržaj)

zadrževal še dolgo v poletje, pa je bila steza malo obiskana in je kranjska sekcija DÖAV poleg nje čez prisojno vzhodno področje Malega Triglava dala nadelati novo stezo, ki jo uporabljamo še danes.

30. julija je bilo odprtje Triglavske koč (pозneje Deschmannhütte). Tuma in Aljaž, ki sta bila navzoča, sta v svojih spominih obdelala žalostne dogodke za slovensko planinstvo. 13. avgusta 1911 je kranjska sekcija DÖAV spet odprla novi dom Marije Terezije. Poleg stare koč je bila zgrajena dvonadstropna zidana stavba.

Krog nemških koč in poti okrog Triglava je bil sklenjen, priti je moral Jakob Aljaž in Triglav vrniti slovenstvu.

Po I. svetovni vojni je SPD podedovalo koč in preostalo premoženje DÖAV in ÖTC, ki je bilo zaradi vojnih razmer v slabem stanju. Maria Theresia Schutzhaus so preimenovali v Aleksandrovo dom, po II. svetovni vojni pa v Planiko (2408 m). Stara koč poleg nje je davni prednik nekdanje koč gorskega društva Triglavski prijatelji. ●

¹ Mira Marko Debelakova: Kronika Triglava, Gore in ljudje 1947/11-12, str. 271.

² Fran Orožen: Prvi hribolazci na Triglav v dobi od 1778 do 1837, poročilo SPD za leto 1894, str. 20

³ Dr. Dušan Kermauner: Dva zapisa, PV 1963/7, str. 326.